

СЕКЦІЯ 12. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

.....

SECTION 12. CULTURE AND ART

Журенко М. А.,

УДК 027.7:001+378.2]:174.7

директор бібліотеки,

Глухівський національний педагогічний

університет імені Олександра Довженка;

здобувач другого (магістерського) рівня вищої

освіти, ННІ практичної культурології та

артменеджменту НАКККиМ, м. Глухів

**БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ
ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: ВІД
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ДО
АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

Проблема формування академічної доброчесності у вищій освіті істотно загострюється під впливом цифровізації освітнього процесу, відкритості інформаційних ресурсів і зростання масштабів повторного використання контенту. Масовий доступ до електронних баз даних, репозитаріїв, онлайн-платформ і штучного інтелекту одночасно підсилює потенціал навчання та наукової комунікації й збільшує ризики неетичного запозичення, "випадкового" плагіату, формального ставлення до авторства та знецінення норм академічної етики. У цих умовах академічна доброчесність постає не як сукупність заборон і санкцій, а як системна характеристика якості вищої освіти та ядро академічної культури закладів вищої освіти, що визначає цінності, правила і стандарти створення та використання знань.

Проблематику академічної доброчесності та роль інституційних середовищ у запобіганні недоброчесним практикам досліджують вітчизняні й зарубіжні науковці. Так, D. L. McCabe, L. K. Treviño, K. D. Butterfield, аналізуючи академічну нечесність у студентському середовищі, показують, що вирішальним чинником є саме університетський контекст – норми, очікування та процедури, які або знижують, або підвищують схильність до порушень [5]. L. D. Lampert, зосереджуючись на профілактиці студентського плагіату, аргументує необхідність переходу від суто "каральних" підходів до освітніх стратегій, де ключовим інструментом стає навчання інформаційній грамотності та співпраця

бібліотекаря з викладачем [6]. L. F. H. Ma, Y. Horban, O. Skachenko демонструють, що бібліотеки університетів можуть виступати дієвими агентами формування академічної доброчесності через тренінги з етики досліджень, авторського права та коректного цитування, а також через інституційну підтримку політик запобігання плагіату [4]. Отже, актуальність теми визначається потребою розбудови таких інституційних механізмів, які забезпечують не лише контроль, а й системну профілактику порушень – через освіту, підтримку академічного письма й формування ціннісних орієнтирів академічної спільноти.

Еволюція функцій бібліотеки закладів вищої освіти в умовах цифрової трансформації зумовила її перехід від традиційного інформаційного забезпечення до освітньо-виховної місії та участі у формуванні академічної культури університетського середовища. Сучасна бібліотека вже виступає не "додатком" до освітнього процесу, а інституційним суб'єктом, який забезпечує перехід від фрагментарного інформування про правила до системного формування доброчесних практик роботи з джерелами, текстами й результатами досліджень.

Вітчизняні науковці конкретизують цю роль на рівні практик і сервісів. М. Журенко, аналізуючи роль університетських бібліотек у формуванні цифрової культури академічної спільноти, окремо підкреслює значення бібліотек у підтримці академічної доброчесності як складової цифрової трансформації університету, що реалізується через цифрові сервіси, розвиток цифрової грамотності та критичного мислення [3]. О. Бичко, А. Кандул і Н. Нагорна, узагальнюючи досвід наукової бібліотеки університету, показують, що формування інформаційної культури здобувачів освіти прямо працює на профілактику академічних порушень і підтримує академічну відповідальність [2]. Водночас інституційне закріплення освітньої місії бібліотек у сфері доброчесності відображене в програмі підвищення кваліфікації "Академічна доброчесність та бібліотеки", розробленій фахівцями Української бібліотечної асоціації, де бібліотекар позиціонується як провайдер компетентностей з етичного використання інформації, авторського права, академічного письма та комунікації [1].

Таким чином, бібліотека закладу вищої освіти виступає інституційним чинником формування академічної доброчесності тоді, коли її діяльність інтегрована в політику і процедури університету та підтримана міжструктурною взаємодією з кафедрами, гарантом/групою забезпечення якості, науковими підрозділами й адміністрацією. Саме така взаємодія дозволяє перенести акцент із реактивного виявлення порушень на превентивну модель розвитку

академічної культури – від інформаційної грамотності до усвідомленого прийняття цінностей доброчесності.

У системі формування академічної доброчесності інформаційна грамотність виступає базовим етапом, що забезпечує здобувачам вищої освіти здатність усвідомлено, відповідально й етично працювати з інформацією в навчальній і науковій діяльності. В умовах цифрового освітнього середовища інформаційна грамотність виходить за межі елементарних умінь пошуку відомостей і охоплює комплекс навичок критичного аналізу, оцінювання достовірності джерел, коректного використання наукової інформації та дотримання норм академічної етики. Саме на цьому рівні закладаються підвалини доброчесної академічної поведінки, що надалі трансформуються в стійкі ціннісні установки академічної культури.

Важливу роль у формуванні інформаційної грамотності відіграє бібліотека закладу вищої освіти, яка забезпечує здобувачів освіти доступом до якісних наукових ресурсів і водночас навчає ефективно ними користуватися. Через систематичну освітню діяльність бібліотека сприяє розвитку навичок цілеспрямованого пошуку інформації в електронних каталогах, наукометричних базах даних і репозитаріях, формує вміння відрізнити науково обґрунтовані джерела від недостовірних або неакадемічних матеріалів, а також заохочує критичне ставлення до отриманої інформації. Такий підхід дозволяє зменшити ризики механічного копіювання текстів і сприяє усвідомленому використанню джерел у навчальній та дослідницькій роботі.

Окремим складником інформаційної грамотності є навчання коректного цитування, оформлення посилань і роботи з науковими текстами. Бібліотека, виконуючи освітню функцію, допомагає здобувачам освіти опанувати правила академічного письма, розрізнити пряме цитування, перефразування й узагальнення, а також усвідомити значення точного посилання на джерела як прояву поваги до авторства. Такі вміння мають превентивний ефект, адже зменшують ризики порушень академічної доброчесності на ранніх етапах навчання та формують підґрунтя для відповідальної наукової діяльності.

Академічна культура закладу вищої освіти є інтегративним феноменом, що поєднує цінності, норми й моделі поведінки, які регулюють освітню та наукову діяльність університетської спільноти. На відміну від формального дотримання вимог, вона передбачає внутрішнє прийняття відповідальності за результати роботи, усвідомлення значущості чесності, прозорості та поваги до інтелектуальної праці інших. У цьому контексті інформаційна грамотність є не самоціллю, а стартовою основою переходу до ширшого ціннісного рівня академічної культури.

Освітній потенціал бібліотеки забезпечує цей перехід через системні практики, спрямовані на формування добросесної академічної поведінки. Бібліотека створює середовище, у якому здобувачі освіти засвоюють норми академічної етики, вчать відповідально використовувати інформацію та результати досліджень і усвідомлюють значення авторства як елемента академічної комунікації. У підсумку формуються не лише знання й навички, а й ціннісні орієнтації, що визначають поведінку в академічному середовищі.

Формування усвідомленого ставлення до авторства й інтелектуальної власності є одним із центральних завдань бібліотечної освітньої діяльності в системі розвитку академічної культури. Через роботу з науковими текстами, навчання правилам цитування та аналіз прикладів академічної комунікації здобувачі освіти поступово переходять від формального виконання вимог до розуміння етичних засад наукової діяльності. У результаті бібліотека постає не лише джерелом інформації, а й культурно-освітнім простором, що сприяє становленню академічної відповідальності та інтеграції принципів добросесності в повсякденні освітні практики університетської спільноти.

У сучасних умовах бібліотеки закладів вищої освіти реалізують комплекс напрямів діяльності, спрямованих на забезпечення академічної добросесності як складової якості освітнього процесу. Одним із ключових напрямів є інформаційно-консультативна та просвітницька діяльність, що орієнтована на формування у здобувачів освіти відповідального ставлення до використання наукової інформації. Бібліотеки організують консультації, навчальні заняття, тренінги та інформаційні заходи, під час яких здобувачі освіти ознайомлюються з основами академічної етики, правилами роботи з джерелами, принципами добросесної навчальної та наукової діяльності. Така діяльність має системний і превентивний характер, оскільки спрямована не на фіксацію порушень, а на їх попередження через підвищення рівня обізнаності та сформованість відповідних компетентностей.

Важливим напрямом забезпечення академічної добросесності є використання бібліотеками цифрових ресурсів, інституційних репозитаріїв і навчальних матеріалів. Надання доступу до електронних каталогів, баз даних, відкритих ресурсів і репозитаріїв підвищує прозорість академічної діяльності та культуру роботи з науковою інформацією. Створюючи й поширюючи методичні матеріали та електронні довідники, бібліотеки допомагають здобувачам освіти опанувати академічне письмо, коректне цитування й оформлення наукових робіт, зменшуючи ризики недобросесних практик.

Узагальнення результатів аналізу дає підстави стверджувати, що бібліотека закладу вищої освіти є важливим інституційним елементом системи формування академічної доброчесності. Її діяльність виходить за межі інформаційного забезпечення й охоплює освітні, просвітницькі та консультативні функції, спрямовані на розвиток інформаційної грамотності, підтримку академічного письма та утвердження норм академічної етики, що загалом підвищує якість освітнього процесу і наукової діяльності.

Значення бібліотек у розвитку академічної культури університетської спільноти полягає у формуванні стійких ціннісних орієнтацій, заснованих на повазі до авторства й інтелектуальної власності. Бібліотека інтегрує знання, норми та практики доброчесності, сприяючи переходу від формального виконання вимог до усвідомленого прийняття принципів академічної етики.

Список використаних джерел

1. Академічна доброчесність та бібліотеки: програма підвищення кваліфікації працівників бібліотек / Українська бібліотечна асоціація; розробники: О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна, Є. В. Кулик, В. С. Пашкова, О. О. Сербін, Я. Є. Сошинська, І. О. Шевченко. Київ: УБА, 2018. 40 с.

2. Бичко О., Кандул А., Нагорна Н. Роль бібліотеки [Хмельницького національного університету] у формуванні інформаційної культури та академічної доброчесності студентів. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. Кам'янець-Подільський, 2023. Вип. 7. С. 85–91.

3. Журенко М. Роль університетських бібліотек у формуванні цифрової культури академічної спільноти. *Colloquium-journal*. Серія: "Педагогічні науки". 2025. № 51 (244). С. 5–7. DOI: 10.5281/zenodo.15569419

4. Ma L. F. H., Horban Y., Skachenko O. Enhancing Academic Integrity in Academic Libraries: The Experience in Hong Kong and Ukraine. *portal: Libraries and the Academy*. 2022. Vol. 22, No. 4. P. 797–810.

5. McCabe D. L., Treviño L. K., Butterfield K. D. Dishonesty in Academic Environments: The Influence of Peer Reporting Requirements. *The Journal of Higher Education*. 2001. Vol. 72, No. 1. P. 29–45. DOI: 10.1080/00221546.2001.11778863

6. Lampert L. D. *Combating Student Plagiarism: An Academic Librarian's Guide*. Oxford: Chandos Publishing, 2008.